فراتحلیل مطالعات انجام‌شده در حوزهٔ عدالت فضایی*

فریبا نوروزی (دانشجوی دکترای شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکدهٔ معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران)
اسماعیل صالحی** (دانشیار دانشکدهٔ محیط‌زیست پردیس فنی دانشگاه تهران، ایران)
مریم خستو (استادیار گروه شهرسازی، دانشکدهٔ معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران)

تاریخ دریافت: ۵ اردیبهشت ۱۳۹۸
تاریخ پذیرش: ۴ آبان ۱۳۹۸
صفحات: ۱۰۴-۸۳

کلید واژه‌ها:
عدالت فضایی، فراتحلیل، پروتکل PRISMA، مقالهٔ علمی-پژوهشی.

چکیده

به‌دلیل اهمیتی که بحث عدالت، به‌طور بازفزاینده‌ای در سطح جامعه، عرصهٔ سیاسی و حوزهٔ شهرسازی دارد، بازشناسایی این موضوع دارای اهمیت بسیاری است. زندگی در شهرها براثر تفاوت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی افراد، به پدیدآمدن تفاوت‌های فضایی منجر شده‌است که این تفاوت‌های فضایی در طبقه‌بندی و جدایی‌گزینی افراد در شهرها نقش کلیدی و مهمی دارند. مقالهٔ پیش‌رو مبتنی‌بر راهبرد فراتحلیل است. جامعهٔ آماری پژوهش را ۴۹ مقالهٔ علمی-پژوهشی با محوریت موضوعی عدالت فضایی در بازهٔ زمانی ۱۳۸۶-۱۳۹۷ تشکیل می‌دهد. روش گردآوری داده‌ها برطبق پروتکل PRISMA[1] که استانداردی برای مطالعات فراتحلیل است، صورت گرفت. با بررسی‌های به‌دست‌آمده از نتایج مقالات مشخص شد که در اکثر مناطق بررسی شده، توزیع خدمات عمومی شهری به‌صورت عادلانه صورت نگرفته است. همچنین با وجود اهمیت بسیار زیاد بحث عدالت فضایی و تأثیرگذاری بسیار زیاد آن از یک‌سو و مبتلابودن تقریباً همهٔ کلان‌شهرهای ایران به مسائل ناشی از عدم‌تعادل‌های فضایی از سوی دیگر، متأسفانه این مسئله در میان جامعهٔ علمی اعم‌از مراکز دانشگاهی و پژوهشی فعال در مطالعات شهری، در اولویت مطالعات و تحقیقات قرار ندارد. نتایج پژوهش، بیانگر پایین‌بودن مطالعات از حیث کمّی، عمقِ کم مطالعات در مقیاس شهری ایران و تعمیم‌پذیری نتایج مطالعات است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که با توجه به اهمیت موضوع عدالت، جامعهٔ علمی توجه ویژه‌ای به چالش‌های نظری و ریشه‌یابی بی‌عدالتی در این زمینه داشته باشند تا امکان ارائهٔ راه‌حل‌های نظری در این زمینه فراهم شود.

---

* این مقاله برگرفته از رساله دکترای نویسنده اول مقاله تحت عنوان تبیین نظری جایگاه مفهوم عدالت در ساختار فضایی شهر با تاکید برمحلات شهری(مطالعه موردی محلات منتخب شهر تهران) میباشد که تحت حمایت مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران صورت گرفته است.

** نویسنده مسئول: دکتر اسماعیل صالحی
پست الکترونیک: tehranssaleh@ut.ac.ir

۱- چک‌لیست پریزما یک نوع سند است که حدود ۲۷ مورد از آنالیزهای موجود در یک مقاله را در آن می‌نویسند. مقاله‌های فراتحلیل و همچنین مقاله‌های بررسی سیستماتیک موظف به استفاده از این چک‌لیست هستند. همچنین بیشتر مجلات از این چک‌لیست برای مقالات فراتحلیل حمایت می‌کنند، چون برای رتبه‌بندی مجلات بسیار تأثیرگذار است.

مقدمه و بیان مسئله

با وجود مطالعات مختلف در حوزه‌های متنوع، مسئلهٔ عدالت در شهر همچنان موضوع قابلِ‌تأملی است و شهرسازی و مکانیزم‌های تابع آن در تحقق آرمان‌های مختلف به‌ویژه عدالت شهری از موفقیت چشم‌گیری برخوردار نشده‌است. مصداق این امر را به‌عنوان یک شهروند یا ناظر بیرونی در وضعیت شهرهای حالِ‌حاضر می‌توان مشاهده کرد. نابرابری در توزیع خدمات شهری توان و امکانات بخشی از جامعه را که معروض عدم تعادل‌ها شده‌است، وارد یک رقابت نابرابر می‌کند؛ بنابراین، پراکنش بهینه و اصولی خدمات و امکانات شهری، منطبق با عدالت، در فرایند برنامه‌ریزی شهری از اهمیت زیادی برخوردار است. از آنجایی‌که توزیع تسهیلات و خدمات و کیفیت آن‌ها به‌طور تفکیک‌ناپذیری با رفاه اجتماعی پیوند دارند، با گسترش شهرها و پیچیده‌شدن مسائل آن‌ها، امکان توسعهٔ شهری بدون برنامه‌ریزی و طراحی شهری میسر نیست. خدمات عمومی شهری ساختاردهندهٔ شکل و ماهیت کالبدی، اجتماعی و فضایی شهر است و عدم تعادل در نحوهٔ توزیع آن تأثیر جبران‌ناپذیری بر ساختار، ماهیت شهر و جدایی‌گزینی طبقاتی محله‌های شهری گذاشته و مدیریت شهری را با چالش‌های جدی روبه‌رو کرده است. با بررسی میزان نابرابری‌ها در توزیع خدمات و شناسایی الگوی فضایی بی‌عدالتی در سطح شهر، می‌توان پی برد که کدام‌یک از خدمات در وضعیت نامناسب‌تری هستند و عدم تعادل‌ها بیشتر در کدام بخش‌ها و محله‌های شهری تمرکز یافته است تا از این طریق مدیریت شهری آگاهانه با توزیع فضایی خدمات عمومی و منافع اجتماعی، سعی در کاهش نابرابری‌های فضایی کرده و تاحدودی کیفیت زندگی ساکنان را ارتقا دهد.

با توجه به اینکه یکی از اهداف مشخص یک مدیریت شهری ایده‌آل، ارائهٔ بهینهٔ خدمات و امکان دسترسی آسان به آن برای هریک از محله‌ها یا واحدهای همسایگی شهر است؛ ازاین‌رو توزیع خدمات حیاتی در شهر از اهمیت زیادی برخوردار است تا مانع از برهم‌خوردن توازن جمعیتی که منجربه مهاجرت‌های درون و برون‌شهری و تراکم بیش‌ازحد کاربری‌ها در مناطق خاص‌اند، باشد و از تبدیل فضاهای شهری به فضاهایی متناقض با عدالت اقتصادی و اجتماعی جلوگیری کند. به‌طورکلی می‌توان گفت ازجمله عواملی که باید درجهت اجرای عدالت اجتماعی و همراه با عدالت فضایی در برنامه‌ریزی شهری رعایت کرد، توزیع مناسب کاربری‌ها و خدمات شهری و به‌کارگیری صحیح فضاها است. تمرکز مراکز خدمات‌رسانی، در یک مکان خاص ضمن ایجاد مناطق دوقطبی و بالا و پایین در شهرها هجوم جمعیت مصرف‌کننده به این مناطق را در پی دارد، به‌طوری‌که از یک‌سو، فشار زیست‌محیطی، ترافیکی آلودگی‌ها اعم‌از صوتی و هوا و از سوی دیگر به‌سبب جذب کاربری‌های مکمل، موازی، تشدید قطبی‌شدن فضایی در شهرها را به‌دنبال دارد (کرکه‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۸).

عدالت فضایی را می‌توان نقطهٔ تلاقی فضا و عدالت اجتماعی تعریف کرد که شامل توزیع عادلانهٔ منابع و فرصت‌های باارزش در جامعه می‌شود. اصولاً از فضائیت عدالت چشم‌پوشی می‌شود، یا در مفاهیم مرتبط دیگر مانند عدالت سرزمینی، عدالت زیست‌محیطی، بی‌عدالتی، شهرنشینی، کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و یا حتی در شهر عدالت‌محور و جامعهٔ عادل جذب می‌شود (Soja, 2010, 45).

همچنین نابرابری فضایی، یکی از مهم‌ترین وظایف و نگرانی‌های مقامات بین‌المللی در سطح جهان است که کمتر در مقیاس محلی مورد توجه قرار می‌گیرد و مجامع بین‌المللی به‌خصوص کشورهای درحال‌توسعه به‌دنبال راه‌حل‌های پایدار و رسیدن به همگن‌بودن در

زمینهٔ عدالت فضایی و سیستم‌های خدمات‌رسانی به شهروندان هستند (SriroopChaudhuri, 2017, 32). عدالت هدف نهایی بسیاری از سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای تعریف شده‌است. دراین‌راستا تفکر عدالت شهری مبتنی‌بر مجموعهٔ مطالعاتی است که بر مفهوم‌سازی عدالت و تبیین چارچوبی اخلاقی برای عدالت در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای همت گماردند. به‌همین‌دلیل آرای نظری قابلِ‌ملاحظه‌ای در ادبیات برنامه‌ریزی شهری با تأکید بر عدالت شکل گرفته است. این امر نشان‌دهندهٔ ماهیت مناقشه‌انگیز سیاست‌های‌عمومی‌شهری‌است (Williams, 2016: 823).

یکی از مباحث بسیار مهم در تحقیقات علمی به‌ویژه در پژوهش‌های اجتماعی، رفتاری و مدیریتی مرور و بازبینی نتایج تحقیقاتی است که تا به امروز انجام و به‌صورت مقاله یا کتاب منتشر شده‌است؛ اینکه تاکنون برای مطالعهٔ عدالت فضایی از چه نظریه‌ها یا مدل‌های پژوهشی استفاده شده‌است؟ نتایج حاصل از این مطالعات تا چه اندازه هم‌خوانی دارند؟ موضوع موردِنظر با استفاده از چه روش علمی و با کدامین ابزار پژوهشی مورد مطالعه قرار گرفته است؟ آیا تمامی ابعاد مفهوم موردِنظر در مرکز توجهات پژوهش‌گران قرار گرفته است؟ پاسخ به این سؤالات و پرسش‌های دیگر از این دست مستلزم مرور ادبیات و نوشته‌های موضوع تحقیق موردِنظر پژوهش‌گر است. (قربانی‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۵). ازاین‌رو پژوهش حاضر تلاش دارد تا با فراتحلیل پژوهش‌های انجام‌شده در حوزهٔ عدالت فضایی در مقیاس شهری وضعیت نظام برنامه ریزی شهری از منظر عدالت فضایی در کشور را مورد سنجش قرار دهد و چارچوب محتوایی و نظری پژوهش‌های انجام‌شده در مطالعات را با مطالعه واکاوی کند، زیرا فراتحلیل به ما امکان مرور کمّی منابع و ترکیب پژوهش‌ها را می‌دهد و با فراتحلیل می‌توانیم نتایج مطالعات را به یک مقیاس مشترک تبدیل کنیم.

درواقع هدف از پژوهش تشخیص حوزه‌های پژوهشی مسئله‌دار در زمینهٔ عدالت فضایی و حوزه‌های پژوهشی مرتبطی است که به آن‌ها پرداخته نشده‌است؛ بنابراین در این تحقیق سعی می‌شود با بررسی دقیق و موشکافانهٔ تحقیقات انجام‌شده در زمینهٔ عدالت فضایی به این سؤال‌ها پاسخ داده‌شود:

- توزیع مقاله‌های چاپ‌شده در قلمرو برنامه‌ریزی شهری ازنظر گرایش عدالت فضایی چگونه است؟
- رویکردها و روش‌های پژوهشی مورد استفاده در مقاله‌های مورد بررسی چگونه است و چه متغیرهایی مورد مطالعه قرار گرفته است؟
- با توجه به تحقیقات انجام‌شده وضعیت شهرهای مورد مطالعه ازمنظر عدالت فضایی چگونه ارزیابی شده‌است؟
- در چه زمینه‌هایی نیاز به مطالعات با عمق بیشتری است؟

در پژوهش پیش‌رِو، تلاش بر این است که خلأ موجود در زمینهٔ نبود انسجام و امکان مقایسهٔ مطالعات انجام‌شده در حوزهٔ ادبیات گسترده مربوط به بحث عدالت فضایی برطرف شود.

مبانی نظری و پیشینهٔ مطالعات

ازمنظر تاریخی دههٔ ۱۹۷۰، آغاز پدیداری ادبیات عدالت شهری است که هدف آن ارتباط بین فضا، توسعه، قدرت و برنامه‌ریزی بوده‌است. مفهوم عدالت فضایی ازجمله مفاهیم دیگر در زمینهٔ تحلیل عدالت و برابری است. پیوند عدالت با فضا، به‌طور محسوس و واقعی، استفاده‌ای نیرومند برای سیاست‌مداران و برنامه‌ریزان به‌منظور تلاش برای تضمین حقوق انسانی است. براساس نگرش عدالت فضایی، عدالت بُعد فضایی دارد، بنابراین می‌توان از یک نگرش فضایی به‌منظور تشخیص بی‌عدالتی در فضای شهری استفاده کرد.

عدالت فضایی شهر عمدتاً بر وجه توزیعی عدالت با توجه به ناهمسانی‌های ناحیه‌ای، حفظ تعادل مناسبات انسان و محیط، برخورداری همسان شهروندان از فرصت‌ها و کاهش آثار زیان‌بار ناشی از عدم توزیع عادلانهٔ فرصت‌ها و امکانات در گسترهٔ سرزمین ملی با محوریت مقولهٔ تنوع فضایی تأکید دارد (Athari, 2008: 26). عدالت فضایی ارتباط دهندهٔ عدالت اجتماعی و فضاست و درنتیجه، هم عدالت و هم بی‌عدالتی در فضا نمایان می‌شوند؛ ازاین‌رو تجزیه‌وتحلیل برهم‌کنش بین فضا و اجتماع در فهم بی‌عدالتی‌های اجتماع و نحوهٔ تنظیم سیاست‌های برنامه‌ریزی و یا حل آن‌ها ضروری است (dufaux, 2009: 2). از محورهای برجسته در عدالت فضایی چگونگی وضعیت زندگی (محیط اجتماعی و فیزیکی) و توزیع فرصت‌ها (دسترسی به زیرساخت‌های اجتماعی، فیزیکی و مجازی) است (Martnez, 2009: 389). برخی عدالت فضایی را فقط دسترسی برابر به تسهیلات عمومی اساسی تعریف کرده‌اند و معیار سنجش عدالت هم میزان فاصله از خدمات بوده‌است؛ مثلاً دسترسی به مدرسه، مراکز بهداشتی یا رخدادهای فرهنگی. برخی دیگر عدالت فضایی را برابری در نحوه‌ها، مثل نحوهٔ انتخاب کار یا انتخاب نهادهای آموزشی دردسترس تعریف کرده‌اند، برخی تحقیقات دیگر نیز عدالت فضایی را توزیع یکسان خدمات براساس نیازها، سلایق، اولویت‌های ساکنان و استانداردهای خدمات‌رسانی تعریف کرده‌اند (Liao, 2009: 138). پایداری عدالت فضایی مستلزم یک هدف طولانی‌مدت است و تمام ذی‌نفعان باید درگیر شوند. عدالت فضایی یک چارچوب تحلیلی فراهم می‌کند که جامعه، عوامل اقتصادی، فرایندهای اقتصادی، محیطی و فرهنگی در فضا و در نتیجهٔ تعاملات اجتماعی، اقتصادی، محیطی و فرهنگی و روابط به‌طور مداوم تغییر کند و فضا، شاخص عدالت و بی‌عدالتی باشد. فضا به‌صورت مادی و ایدئولوژیک به‌طور مداوم در فکر و عمل تولید عدالت می‌کند و می‌تواند نمونه‌ای مؤثر برای تجزیه‌وتحلیل عدالت باشد و برای سنجش آن نیاز به جنبه‌های اجتماعی-اقتصادی و محیطی دارد (Meng, 2018: 13). به‌طورکلی می‌توان گفت که مهم‌ترین معیار برای تحلیل وضعیت عدالت فضایی و رشد شهری، چگونگی توزیع خدمات شهری است که باید به‌گونه‌ای باشد که همهٔ شهروندان دسترسی مناسبی به امکانات و خدمات شهری داشته باشند که خود این امر از جابه‌جایی و تحرک آن‌ها درجهت صرفه‌جویی در زمان و هزینه جلوگیری می‌کند و بهتر است توزیع خدمات به‌گونه‌ای باشد که به نفع تمامی اقشار و گروه‌های اجتماعی جامعه شود.

امروزه بررسی‌های عمیقی دربارهٔ موضوع عدالت در مطالعات شهری با پایه‌های فلسفی انجام شده‌است که بسیاری از این روش‌ها به‌صورت کاربردی هم مورد استفاده قرار گرفته‌اند. دیوید هاروی (۱۹۷۳) در کتاب خود تحت‌ِعنوان «عدالت اجتماعی و شهر» به موضوع عدالت‌محوری در مطالعات شهر پرداخته و ریشه‌های بنیان فلسفی عدالت و اصول فضایی را پی‌ریزی کرده‌است. آریس ماریون یونگ (۱۹۹۰) در کتاب «عدالت و سیاست تفاوت» به‌عنوان طراح نظریهٔ عدالت پست‌مدرن شناخته شد. او در این کتاب عدالت اجتماعی را حالت نهادی می‌داند که مشارکت را توانا می‌کند. یونگ لازمهٔ رسیدن به عدالت فضایی را شرایط نهادی و نهادینه‌سازی در جامعه می‌داند. لانگفورد و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی، به بررسی مدل توزیع جمعیت و دسترسی به تعدادی از خدمات عمومی در شهر کاردیف ولز جنوبی پرداختند و مدل تحلیلی تحقیق نشان داد که عموم مردم به خدمات عمومی دسترسی یکسانی ندارند. پیتر مارکوس (۲۰۰۹) در مقالهٔ آغازین کتاب «در جستجوی شهر عادلانه» مباحثی دربارهٔ نظریه و عمل برنامه‌ریزی؛ به ابعاد فلسفی، سیاسی و اجتماعی عدالت اشاره داشته است و

دربارهٔ برنامه‌ریزی همگانی بحث‌های مفصلی انجام داده‌است. فاینستاین (۲۰۱۰) در کتاب «شهر عدالت‌محور» فصلی را به ارائهٔ رهیافت‌های فلسفی به مسئلهٔ عدالت برای پی‌ریزی بهتر نظریهٔ خود اختصاص داده‌است و چالش‌هایی چون: نابرابری اجتماعی، قطبی‌شدن، فقر و نمود کالبدی این معضلات چون: دسترسی نابرابر به سرمایه‌های شهری را بررسی کرده‌است. ادوارد سوجا (۲۰۱۰) در کتاب «در جستجوی عدالت فضایی» به نابرابری‌های توزیعی که آن‌ها را اساسی‌ترین و صریح‌ترین شکل بروز بی‌عدالتی در فضا می‌داند، پرداخته است. او فضا را بُعدی اساسی و بنیادی در جامعه می‌داند و بیان می‌کند که عدالت اجتماعی در فضا جاری می‌شود. ازاین‌رو درک متقابل میان جامعه و فضا در فهم عدالت اجتماعی را ضروری می‌داند. منگ (۲۰۱۸) در مقالهٔ خود به تجزیه‌وتحلیل عدالت فضایی، جنبه‌های عدالت زیست‌محیطی و عدالت اجتماعی، همچنین بحث‌های موجود در بی‌عدالتی می‌پردازد. ارنست و همکاران (۲۰۱۸) در مقاله‌ای با استفاده از روش فراتحلیل به منظور دستیابی به مدل مفهومی برای اتصال عدالت فضایی و مبارزه با تصرف غیرقانونی زمین تلاش کردند. پژوهشگران نتیجه گرفتند که برنامه‌ریزی شهری همکارانه و مشارکتی، رویکرد اصلی توسعه و بازآفرینی شهری را تشکیل می‌دهد که به‌شدت عدالت فضایی و امنیت تصرف زمین را ارتقا می‌بخشد. آدریانا و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «رویکرد چندرشته‌ای به تجزیه‌وتحلیل سؤالات مربوط به عدالت در فضای سبز شهری» با بررسی کِیفی رویکردهای متنوع دربارهٔ عدالت فضایی از بُعد فضای سبز شهری سعی در شناسایی الگوها و روندهای نحوهٔ مفهوم‌سازی و تحقق عدالت در شهر داشتند و مکانیسم‌های مناسب تأمین اعتبار بلندمدت، شناخت مشکلات ایمنی فضاهای شهری، نحوهٔ ارتباط فضاهای سبز، طراحی فضاهای چندمنظوره و تعامل سیاست‌گذاران و اندیشمندان با ساکنان را از محورهای تحقق عدالت نامیدند. در بحث عدالت در شهر آنری لوفور، ماریون یونگ، هاروی و فاینستاین صاحب‌نظر بودند. لوفور مبدع اصطلاح حق به شهر بود که ضمن حمایت از مبارزه علیه حفظ ناهمگنی در نواحی شهری، حق متفاوت‌بودن را مکمل حق حضور در شهر می‌داند. ماریون یونگ مفاهیم عدالت را محدود به اشخاص نمی‌داند، بلکه شناخت گروه‌های اجتماعی را ضروری می‌شمارد. هاروی به‌عنوان یکی از تأثیرگذارترین افراد در بحث عدالت، به توزیع عادلانه ازطریق عادلانه معتقد بود و از بُعد اجتماعی معیارهای نیاز و شرکت در منافع را لحاظ کرده‌است. فاینستاین عبارت شهر عدالت‌محور را مطرح کرد و از یک مفهوم عام، عبارتی خاص ساخت. او دستیابی به شهر عدالت محور را به‌عنوان هدف اصلی شهرسازی مطرح کرده‌است.

از پژوهش‌های انجام‌شده در داخل کشور با روش فراتحلیل مطالعات در حوزهٔ شهرسازی می‌توان به مقالات زیر اشاره کرد:

بمانیان و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی مشترک با عنوان «ارزیابی کِیفی و کمّی نشریهٔ هنرهای زیبا طی دورهٔ دوازده‌ساله» ۹ پارامتر سهم موضوعی مقالات، رتبه‌های علمی مؤلفین، مشارکت نهادهای علمی، مدت زمان پذیرش مقالات، مشارکت گروه‌های علمی- تخصصی، منابع و مآخذ، تفکیک مقالات برحسب منبع استخراجی، روش و تکنیک‌های مورد استفاده و دستاوردها را با کمک روش تحلیل محتوای کمّی مورد بررسی قرار دادند. شفیعا و همکاران (۱۳۹۲) در مقالهٔ «فراتحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران» نقاط قوّت و ضعف پژوهش‌ها را بررسی کردند و اهداف مدیریت شهری را برای دستیابی به کیفیت زندگی بهتر مورد مطالعه قرار دادند. سینا رازقی و همکاران (۱۳۹۲) به تحلیل

محتـوای مقـالات بـین‌المللـی طراحـی شـهری طـی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۵ پرداختند و نتیجه گرفتند کـه در بـیش از ۹۰ درصـد مقـالات روش‌شناسـی بـه‌طـور مشخص ذکر نشده‌است و بیشتر مجلات و نویسـندگان در عدم بیـان روشـن و مشـخص روش تحقیـق ضـعف ساختاری دارند و بیان روشنی از روش تحقیق ندارنـد. قلعه‌نوعی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحـت‌ِعنـوان «فراتحلیـل مطالعـات دلبسـتگی بـه مکـان» مقـالات علمی-پژوهشی فارسی و انگلیسی منتشرشده را بـدون اعمال محدودیت مکـانی و زمـانی مـورد بررسـی قـرار دادنـد. نتـایج تحلیـل نشـان داد کـه علایـق مکـانی بیشترین تأثیر را در ارزیابی دلبستگی بـه مکـان دارد و پس از آن هویت مکانی و پیونـد اجتمـاعی بـا مکـان و وابستگی مکانی قرار می‌گیرند. عباسی‌ورکی و همکاران (۱۳۹۷) در مقالهٔ «فراتحلیل کِیفـی از مقـالات علمـی ناظر بر شهر-منطقه» به چالش‌های الگوی شهر منطقه در کشورهایی که خاسـتگاه ایـن الگـو بودنـد پرداختـه است که باعث تمرکز بیش از اندازه به نواحی شـهری و نادیده‌گرفتن نواحی روستایی شده‌است و کاربست ایـن الگـو در کشـورهای درحـال‌توسـعه نگرانـی جـدی در تشدید شکاف میان چارچوب‌های سیاسـی و اجتمـاعی دربرخواهد داشت. شجاع و همکاران (۱۳۹۸) در مقالـهٔ «فراتحلیل رابطهٔ فرم شهر و انرژی: مروری برروی‌کردها، روش‌هـا، مقیـاس‌هـا و متغیرهـا» ۱۱۹ مقالـه را مـورد بررسی قرار دادند. نتایج حاکی از آن بـود کـه موضـوع رابطهٔ فرم شهری و انرژی امکان آن را دارد که فراتـر از رویکردهـا، مقیـاس‌هـا و روش‌هـای تـک‌رشـته‌ای بـه دیدگاهی یکپارچه و پویا دست یابد. ابدالی و همکـاران (۱۳۹۷) در مقالـه‌ای تحـت‌ِعنـوان «فراتحلیلـی بـر پژوهش‌های وقف در شهرهای ایرانی-اسلامی» مقـالات انتشاریافته در حوزهٔ وقف در شهرهای ایرانی-اسلامی را مورد تحلیل قرا دادنـد و مشـخص شـد کـه بیشـترین مطالعات مربوط بـه تـأثیر وقـف بـر توسـعهٔ فیزیکـی و فضایی و شکل‌یـابی شـهرهای ایرانـی-اسـلامی بـوده و کمتر به نقش وقف بر مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصـادی و فرهنگی توجه شده‌است. با بررسـی مقـالات فراتحلیـل صورت‌گرفته در حوزهٔ شهرسازی مشـاهده شـد کـه در باب عدالت فضـایی بـا ایـن روش کـار خاصـی صـورت نگرفته است.

روش‌شناسی پژوهش

با رشد و توسعهٔ کمّی و کِیفی مجـلات علمـی، امـروزه تحلیل محتوی مقالات منتشرشده از حیث موضوعی و روش‌شناسـی بـه‌عنـوان روشـی قدرتمنـد در فراینـد تحقیق، ضروری است. با توجه به اینکه یکـی از اهـداف پـژوهش تشـخیص حـوزه‌هـای پژوهشـی مسـئله‌دار و حـوزه‌هـای پژوهشـی اسـت کـه بـه آن‌هـا پرداختـه نشده‌است؛ بنابراین درجهت دستیابی به ایـن هـدف در این تحقیق سعی شد تا با روش فراتحلیـل بـه بررسـی دقیق و موشکافانهٔ تحقیقات انجام‌شده در زمینهٔ عدالت فضایی پرداخته شود. محدودبودن نسبی مقالات علمـی در زمینهٔ عدالت فضایی استفاده از این روش تحلیلی را مناسـب جلـوه داده‌اسـت. ایـن پـژوهش بـا هـدف دسته‌بندی و شناسایی یافته‌های تحقیق‌های انجام‌شده دربارهٔ عدالت فضایی در مقالات علمی-پژوهشی صورت گرفته است. برای انتخاب تحقیقات اولیـه در چـارچوب نمونه‌گیری، ابتدا کلیدواژه‌های مربوط به بحث براساس مـرور پیشـینهٔ پژوهشـی بـه‌منظـور اسـتفاده در جست **و**جوی پژوهش‌های اولیه تعیـین شـدند. در ایـن تحقیق کلیدواژه‌هـا عبـارت بودنـد از: عـدالت، عـدالت فضـایی، توسـعهٔ شـهری، عـدالت اجتمـاعی و شـهر عدالت‌محور. پس‌از مشـخص‌شـدن کلیـدواژه‌هـا، بـرای انتخاب پژوهش‌های اولیه براساس یک سری ملاک‌های ورود و خروج، تحقیقات انتخاب شـدند. مبـانی نظـری، نمونه‌گیری، روش‌شناسی، روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، شاخص‌شناسی، ابزارهای تحلیلی، متغیرهـای مـرتبط و

نتایج به‌دست‌آمده به‌عنوان داده‌های خام این تحقیق استفاده شدند. بدین‌منظور منابع گردآوری‌شده برحسب ادوار زمانی دسته‌بندی شد و شاخص‌هایی مانند کیفیت تحقیق، مرتبط‌بودن به موضوع، جامعیت مطالب، اعتبار محققان و تهیه‌کنندگان، جایگاه مکان مورد مطالعه برای انتخاب منابع استفاده شد. به‌دلیل به‌کارگیری استراتژی فراتحلیل و با توجه به ماهیت داده‌ها پژوهش به‌صورت کمّی انجام می‌گیرد؛ یعنی واحد تحلیل، یافته‌های کمّی پژوهش‌های دیگر است و جامعهٔ آماری و حجم نمونه در این پژوهش مقالات علمی-پژوهشی منتشرشده مرتبط با عدالت در شهر در فصلنامه‌ها و مجلات علمی-پژوهشی داخلی در بازهٔ زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۷ است. گزینش مقالات از نظر فنی و روش‌شناختی شامل روش نمونه‌گیری درست، روش پژوهش، روایی و پایایی مناسب بود که کیفیت مقالات براساس بیانیهٔ PRISMA مورد ارزیابی قرار گرفت. بدین صورت که برای گردآوری داده‌های موردِنیاز برای فراتحلیل از یک فرم کدگذاری استفاده شد. فرم کدگذاری، ابزار گردآوری اطلاعاتی است که در فراتحلیل به‌کار می‌رود. این فرم معادل پرسشنامه یا فرم مصاحبه در انواع دیگر تحقیقات است (رضایی‌منش، ۱۳۹۴: ۷۵). در این مقاله فرم کدگذاری براساس پروتکل PRISMA تنظیم شد و گزارش پژوهش‌های اولیه در این فرم‌ها ثبت شد. این ابزار با توجه به اطلاعات موردِنیاز از تحقیقات اولیه از اطلاعات کتاب‌شناسی و اطلاعات روش‌شناسی تهیه شد. در بُعد کتابشناسی اطلاعاتی چون عنوان مقاله، نوع اثر، نویسنده، محل و سال انتشار، مقطع تحصیلی پژوهشگر درنظر گرفته شد. از لحاظ روش‌شناسی فضاهایی برای ثبت اطلاعاتی چون ویژگی‌های نمونه و روش‌های نمونه‌گیری، اطلاعات ابزار، نوع روش تحقیق، شاخص‌ها و متغیرهای اندازه‌گیری روش‌های آماری مورد استفاده درنظر گرفته شد. همچنین در این فرم فرضیه‌ها یا سؤالات پژوهشی، مقادیر توصیفی و استنباطی یافته‌ها ثبت شدند که تأکید کنونی در روش‌های فراتحلیل بر ابعاد کمّی و توصیفی آن است.

چک‌لیست PRISMA

چک‌لیست PRISMA دارای ۲۷ آیتم مرتبط با محتوای یک مرور نظام‌مند و فراتحلیل بوده و مشتمل‌بر چکیده، روش‌ها، نتایج، بحث و منابع مالی است. برای هر آیتم ۳ گزینه: قابلِ‌اجرا نیست، گزارش نشده‌است و گزارش شده‌است، که در آن چگونگی نگارش عنوان، خلاصه، روش‌ها، نتایج، بحث و منبع تأمین‌کنندهٔ بودجه مطالعه می‌شود (آثار، ۱۳۹۵: ۷۰). دربارهٔ چک لیست، عنوان مقاله باید مشخص‌کنندهٔ نوع مطالعه، نظام‌مند، فراتحلیلی و یا دربرگیرنده هر دو مورد باشد. چکیدهٔ مرور نظام‌مند یا فراتحلیلی باید دارای خلاصه‌ای ساختارمند و مقدمه نیز دارای شرحی برای مرور باشد و به‌صراحت و روشنی به پرسشی که مطرح‌می‌کند بپردازد.

جدول۱. چک‌لیست PRISMA (موارد توجیهی در گزارش مقاله‌های مروری منظم و فراتحلیل‌ها)، اولین نسخهٔ رسمی سال ۲۰۰۹

	شماره	معیارها
9	۱	اشاره به مرور نظام‌مند، فراتحلیل و یا هر دو در عنوان
چکیده خلاصهٔ ساختارمند	۲	ارائهٔ چکیدهٔ ساختارمند شامل جزئیات زمینه، اهداف، منابع داده‌ها، معیارهای ورود مطالعات با درنظرگرفتن مشخصات مشارکت‌کنندگان و مداخلات آن‌ها، روش ارزیابی و ترکیب مطالعات، نتایج، محدودیت‌ها، نتیجه‌گیری، کاربرد یافته‌ها و کد ثبت مطالعه
مقدمه منطقی‌بودن	۳	توجیه لزوم اجرای مطالعه و مرور در اطلاعات موجود شناخته‌شده.

اهداف	**۴**	ارائهٔ یک جملهٔ صریح و روشن از سؤال پژوهش با ذکر دقیق جزئیات PICO
روش‌ها		
پروتکل و ثبت‌نام	**۵**	درصورت وجود، ارائهٔ پروتکل مرور و آدرس آن (برای مثال: آدرس سایت) و اطلاعات ثبت مطالعه نظیر کد ثبت.
معیارهای واجدِشرایط‌بودن	**۶**	توصیف ویژگی‌های مطالعه (به‌عنوان مثال PICO و طول مدت مطالعه) و ویژگی‌هایی که به‌عنوان معیار ورود مطالعات درنظر گرفته شده‌اند (برای مثال: سال‌های مورد بررسی، زبان و وضعیت انتشار مطالعات).
منابع اطلاعات	**۷**	توصیف تمام منابع اطلاعاتی مورد جست‌وجو (به‌عنوان مثال، پایگاه‌های اطلاعاتی با تاریخ جست‌وجو در آن‌ها ارتباط با نویسندگان مطالعات به‌منظور شناسایی مطالعات بیشتر) و تاریخ و زمان آخرین جست‌وجو.
جست‌وجو	**۸**	شرح کامل راهبرد جست‌وجوی الکترونیکی برای حداقل یک پایگاه اطلاعاتی (شامل هرگونه محدودیت استفاده‌شده در جست‌وجو) به‌طوری‌که قابلِ‌تکرار و پیگیری باشد.
انتخاب مطالعه	**۹**	ذکر فرایند انتخاب مطالعات (یعنی شرایط ورود مطالعات به مرور نظام‌مند و در صورت امکان به فراتحلیل)
فرایند جمع‌آوری داده‌ها	**۱۰**	توصیف روش استخراج داده‌ها از مطالعات (به‌عنوان مثال: استفاده از فرم‌های جمع‌آوری داده، انجام پیش‌مطالعه برای ارزیابی فرم‌ها، استخراج داده‌ها در دو نسخه به‌طور مستقل از هم) و هرگونه فرایندی برای به‌دست‌آوردن و تأیید داده‌ها از محققان.
داده‌ها	**۱۱**	ارائهٔ فهرست و تعریف همهٔ متغیرهای مورد استفاده در استخراج داده‌ها (به‌عنوان مثال PICO و منابع مالی) تمام فرضیات و ساده‌سازی‌های درنظرگرفته‌شده.
خطر وجود سوگیری در تک‌تک مطالعات	**۱۲**	توصیف روش‌های مورد استفاده برای ارزیابی خطر سوگیری‌های موجود در مطالعات مورد بررسی (ازجمله خصوصیات سوگیری‌های رخداده در مطالعه یا سطح پیامد) و این که این اطلاعات چگونه در ترکیب داده‌ها استفاده می‌شوند.
شاخص‌های خلاصه	**۱۳**	ذکر شاخص‌های اصلی سنجش‌شده در هر مطالعه (به‌عنوان مثال: نسبت خطر، تفاوت میانگین‌ها).
سنتز نتایج	**۱۴**	توصیف روش آماده‌سازی داده‌ها و ترکیب نتایج مطالعات و درصورت انجام، روش تعیین میزان توافق مطالعات اولیه.
خطر سوگیری در تمامی مطالعات	**۱۵**	توصیف روش ارزیابی سوگیری‌هایی که ممکن است نتیجهٔ تجمعی مطالعات را تحتِ‌تأثیر قرار دهند (به‌عنوان مثال: سوگیری در انتشار و گزارش انتخابی مطالعات).
تجزیه و تحلیل بیشتر	**۱۶**	توصیف آنالیزهای جانبی (برای مثال: تحلیل حساسیت یا آنالیز زیرگروه‌ها، متارگرسیون)؛ درصورت انجام نشان می‌دهند که از پیش تعیین شده‌اند.
نتایج		
انتخاب مطالعه	**۱۷**	ذکر تعداد مطالعات اولیه و مطالعاتی که مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند، همراه با علل ریزش آن‌ها در فرایند انتخاب؛ ترجیحاً استفاده از دیاگرام.
ویژگی‌های مطالعه	**۱۸**	ارائهٔ مشخصات هر مطالعه‌ای که مورد استخراج داده قرار گرفته است (برای مثال: حجم نمونه، PICO و طول مدت مطالعه) به‌همراه آدرس آن.
خطر سوگیری در مطالعات	**۱۹**	ذکر میزان خطر سوگیری‌های موجود در هر مطالعه و در صورت وجود، ذکر هرگونه ارزیابی سطح پیامد.
نتایج حاصل از تک‌تک مطالعات	**۲۰**	برای تمامی پیامدها و برای هر مطالعه، گزارش الف) خلاصه داده‌های هر گروه مداخله ب) تخمین شدت اثر و فاصلهٔ اطمینان؛ ترجیحاً با استفاده از نمودار درختی.
سنتز نتایج	**۲۱**	ذکر نتایج هر فراتحلیل انجام‌یافته شامل فاصلهٔ اطمینان و میزان توافق.
خطر سوگیری در تمامی مطالعات	**۲۲**	ذکر نتایج ارزیابی خطر سوگیری‌های مجموع مطالعات.
تجزیه و تحلیل بیشتر	**۲۳**	درصورت انجام، ارائهٔ نتایج آنالیزهای جانبی (برای مثال: تحلیل حساسیت یا آنالیز زیرگروه‌ها، متارگرسیون).
بحث		
خلاصه‌ای از شواهد	**۲۴**	خلاصه‌کردن یافته‌های مهم و کلیدی شامل قدرت شواهد برای هر پیامد اصلی؛ ارتباط این یافته‌ها با گروه‌های کلیدی.
محدودیت‌ها	**۲۵**	بحث دربارهٔ محدودیت‌های مطالعه و سطح پیامد (به‌عنوان مثال: میزان خطر سوگیری) و در سطح مرور (به‌عنوان مثال: بازبینی ناقص تحقیقات مشخص‌شده و گزارش سوگیری).
بحث و نتیجه‌گیری	**۲۶**	ارائهٔ تفسیری کلی از نتایج و کاربرد در مطالعات آتی.
منابع مالی		
بودجه	**۲۷**	معرفی منابع تأمین بودجه و نقش آن‌ها در مطالعهٔ حاضر.

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

آمار توصیفی

جست‌وجوهای دستی براساس کلیدواژه‌های مرتبط با عدالت فضایی و براساس فرضیه‌های پژوهش منجربه شناسایی ۹۳ مطالعه شد که به اشکال مختلف دارای عناوینی بودند که به بررسی روابط شاخص‌های عدالت، عدالت فضایی، توسعهٔ شهری، عدالت اجتماعی و شهر عدالت‌محور پرداخته بودند. با توجه به اینکه تعدادی از این مطالعات برای ورود به تحلیل نهایی مناسب نبودند، با توجه به پروتکل پژوهش تعدادی از این تحقیقات از فرایند تحلیل خارج شدند؛ ازجمله تحقیقاتی که:

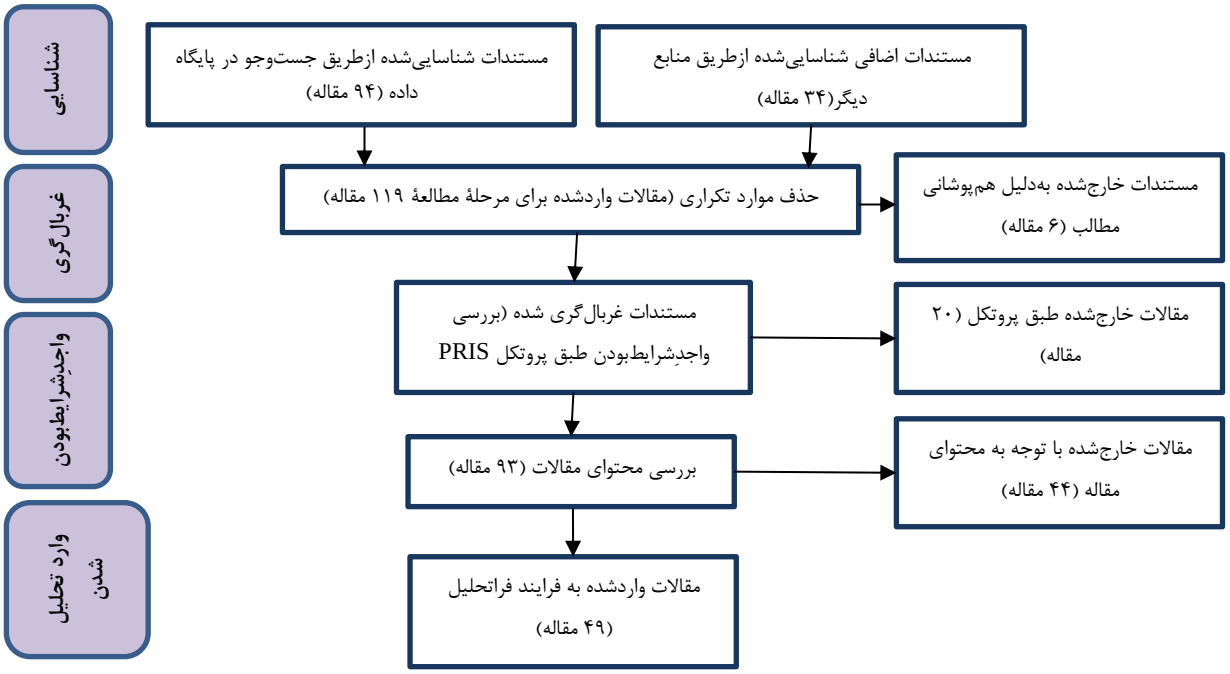
۱- شاخصه‌های دقیق‌تر و جزئی‌تری از عدالت در شهر را بررسی نکرده بودند؛

۲- به‌گونه‌ای تکرار کامل دیگر تحقیقات یا مقالات بودند؛

۳- دارای حجم نمونه بسیار پایین بودند؛

۴- در بازهٔ زمانی ذکرشده در پروتکل تحقیق نبودند.

براساس ملاک‌های خروج بالا تعداد ۴۴ پژوهش حذف و در مجموع ۴۹ مطالعه که دارای شرایط علمی و روش‌شناختی مناسب بودند، برای ورود به فراتحلیل انتخاب شدند که از حیث کمّی ناچیز بودند و این موضوع نشان می‌دهد. پژوهشگران توجه چندانی به بحث‌های عدالت در شهر نداشتند. سپس با کمک فراتحلیل نتایج حاصل از مطالعات مختلف را به یک مقیاس مشترک تبدیل **کرده** و به کشف روابط بین ویژگی‌های هر مطالعه و یافته‌های آن از نظر آماری پرداخته شد (نمودار ۱).

نمودار۱. مراحل ورود مطالعات به مرور سیستماتیک و مرحلهٔ فراتحلیل

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

جدول ۲. شاخص‌های شناسایی‌شده در رویکردهای ارزیابی عدالت

ابعاد	شاخص‌ها
روش تحقیق	نوع پژوهش، روش تحقیق، روش جمع‌آوری داده‌ها
روش نمونه‌گیری	مشخص‌بودن جامعهٔ آماری، روش نمونه‌گیری، تعداد نمونه‌ها
چارچوب تحقیق	فرضیه یا سؤال، مبانی نظری، پیشینهٔ تحقیق، چارچوب تحلیلی انتخاب‌شده برای سنجش مدل
رویکرد نظری	رویکرد اصلی به مقولهٔ عدالت و نقش آن در مسائل شهری
ابعاد تحقیق	فضایی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی، کالبدی
نتایج به‌دست‌آمده	نتایج به تفکیک شهرها و مناطق مورد مطالعه و تحلیل پراکندگی نتایج در کشور

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

یکی از مهم‌ترین بخش‌های مطالعات فراتحلیل، استفاده از نتایج آماری تحقیق‌ها و جمع‌بندی نتایج به شکلی جامع و یکپارچه است. نبود قابلیت ادغام و یکپارچه‌سازی نتایج مشکلات اصلی انجام فراتحلیل‌های کمّی در زمینهٔ بحث‌های مربوط به عدالت در شهر است. در این تحقیق مقالات علمی-پژوهشی به مقالاتی اطلاق شده‌است که در نشریات دارای مجوز علمی-پژوهشی از وزارت علوم، تحقیقات و فناوری منتشر شده‌اند. انتخاب مقالات با توجه به نظرات خبرگان و براساس شاخص‌هایی مانند کیفیت تحقیق، مرتبط‌بودن با موضوع، جامعیت مطالب، اعتبار محققان و تهیه‌کنندگان و جایگاه مکان مورد مطالعه صورت گرفت. شرط انتخاب مقاله دارابودن موضوع یا واژهٔ مرتبط با عنوان عدالت فضایی یا مرتبط با آن بود (جدول شمارهٔ ۳).

جدول ۳. محدودهٔ انتخاب مقالات منتشرشده در مجلات علمی-پژوهشی

عنوان مجله	صاحب امتیاز	فراوانی	عنوان مجله	صاحب امتیاز	فراوانی
بوم‌شناسی شهری	دانشگاه پیام نور	۱	آمایش سرزمین	پردیس فارابی دانشگاه تهران	۱
پژوهش و برنامه‌ریزی شهری	دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت	۲	آمایش محیط	دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر	۲
فصلنامهٔ برنامه‌ریزی منطقه‌ای	دانشگاه‌آزاد اسلامی واحد مرودشت	۳	برنامه‌ریزی توسعهٔ کالبدی	دانشگاه پیام نور	۱
آمایش جغرافیایی فضا	دانشگاه گلستان	۴	برنامه‌ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت	۱
اقتصاد و مدیریت شهری	انجمن علمی اقتصاد شهری	۴	هویت شهر	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۱
آرمان‌شهر	دکتر مصطفی بهزادفر	۲	پژوهش‌های جغرافیای انسانی	دانشگاه تهران	۱
تحقیقات جغرافیایی	پروفسور محمدحسین پاپلی یزدی	۴	جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی	دانشگاه اصفهان	۱
جغرافیا و توسعه	دانشگاه سیستان و بلوچستان	۳	جغرافیا و مطالعات محیطی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد	۲

جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)	مؤسسهٔ آموزش عالی قشم	۲	جغرافیایی سرزمین	دانشگاه آزاد اسلامی	۴
فضای جغرافیایی	دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر	۲	مطالعات توسعهٔ اجتماعی- فرهنگی	مؤسسهٔ آموزش عالی سبز	۱
مطالعات ساختار و کارکرد شهری	دانشگاه مازندران	۱	مطالعات شهری	دانشگاه کردستان	۲
مطالعات مدیریت شهری	دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران	۱	مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای	دانشگاه اصفهان	۱
اطلاعات جغرافیایی	سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح	۱	مدیریت شهری	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور	۱

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

یافته‌ها و نتایج

بررسی‌های انجام‌شده نشان داد که بیشترین شاخص بررسی‌شده در زمینهٔ عدالت فضایی در مقالات بررسی‌شده مربوط به مراکز آموزشی و سپس بهداشتی-درمانی بوده‌است و بررسی شبکهٔ حمل‌ونقل عمومی کم‌ترین میزان مطالعه را به خود اختصاص داد. این جدول راهنما (جدول ۴) بسترساز تجزیهٔ یک مقاله به تعدادی مؤلفهٔ قابلِ‌تحلیل است که کیفیت تجزیه‌وتحلیل را افزایش می‌دهد.

جدول ۴. چارچوب شاخص‌سازی مقالات

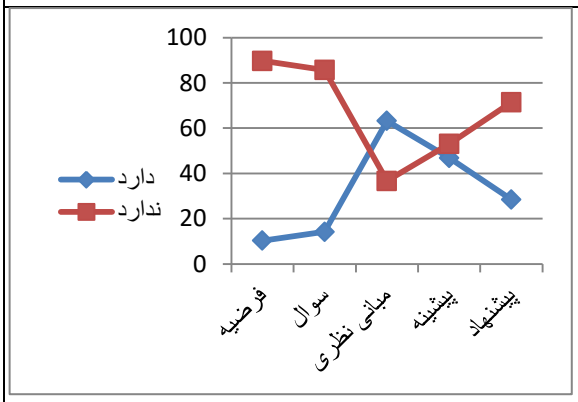
مولفه	فراوانی	درصد فراوانی
کاربری‌های آموزشی	۲۸	٪۱،۵۹
کاربری‌های بهداشتی و درمانی	۲۵	٪۵۱
کاربری‌های اداری و انتظامی	۱۰	٪۲۰/۴
کاربری‌های تجاری و خدماتی	۱۶	۳۲/٪۶
کاربری‌های فرهنگی و هنری	۱۹	۳۸/٪۷
کاربری‌های مذهبی	۱۰	۲۰/٪۴
کاربری‌های تفریحی و ورزشی	۱۲	۲۴/٪۴
کاربری‌های پارک و فضای سبز	۱۹	۳۷/٪۷
تأسیسات شهری	۱۲	۲۴/٪۴
تجهیزات شهری	۱۵	۳۰/٪۶
شبکهٔ حمل‌ونقل عمومی	۵	۱۰/٪۲

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

مرسوم است که در مقالات علمی همواره فرضیه‌ها و پرسش‌های تحقیق ارائه شود. نتایج پژوهش‌های جاری نشان می‌دهد که در بخش قابلِ‌توجهی از مقالات، فرضیه‌ها و سؤال‌های تحقیق آشکارا مورد توجه قرار نگرفته‌اند. همچنین بیشتر مقالات فاقد استدلالی روشن برای چرایی انتخاب تعداد نمونه هستند. در ارتباط با پیشینهٔ مطالعات که یکی از مهم‌ترین فرایندهای ورود به بحث اصلی نظری است، ۵۳ درصد از مطالعات فاقد پیشینه بودند و در بحث مبانی نظری نسبتاً شرایط بهتر بود و مطالعات عمیق‌تری در این زمینه وجود داشت که کمی ضعف‌های پایهٔ نظری در پیشینه را پوشش می‌داد. در بحث نتایج نیز فقط ۲۸/۵ درصد از مقالات پیشنهاداتی هرچند کلان و تکراری برای بهبود وضعیت موجود داشتند که از مواردی است که باید بیشتر مورد بحث و بررسی قرار گیرد. جدول شمارهٔ ۵ خلاصه‌ای از آمارهای این بخش را نشان می‌دهد.

جدول ۵. بررسی چارچوب مقالات

چارچوب تحقیق	دارد		ندارد		نمودار
	تعداد	درصد	فراوانی	درصد فراوانی	
فرضیه	۵	۱۰/۳	۴۴	۸۹/۷	
سؤال	۷	۱۴/۲	۴۲	۸۵/۷	
پیشینه	۲۳	۴۶/۹	۲۶	۵۳	
مبانی نظری	۳۱	۶۳/۲	۱۸	۳۶/۷	
پیشنهاد	۱۴	۲۸/۵	۳۵	۷۱/۴	

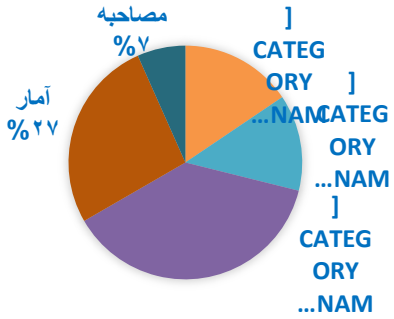
(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

جامعهٔ آماری

در مقالات بررسی‌شده غالب‌ترین ابزار جمع‌آوری اطلاعات از منظر هدف و شیوهٔ اجرا در حوزهٔ عدالت فضایی، روش کتابخانه‌ای و اسنادی بوده و کمتر از ابزار پرسشنامه و مصاحبه برای گردآوری اطلاعات استفاده شده‌بود. در جدول شمارهٔ ۶ فراوانی نحوهٔ گردآوری داده‌ها و نمونه‌ها آورده شده‌است.

جدول ۶. نحوهٔ گردآوری داده‌ها

روش‌های پیمایشی	فراوانی	درصد فراوانی	نمودار
میدانی	۷	۱۴/۲	
پرسشنامه	۶	۱۲/۲	
کتابخانه‌ای-اسنادی	۱۷	۳۴/۶	
آمار	۱۲	۲۴/۸	
مصاحبه	۳	۶/۱	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

روش تحقیق استفاده‌شده براساس هدف در پژوهش‌ها کاربردی و توسعه‌ای بود و تقریباً به‌طور متوسط داری سهم یکسانی بودند. از منظر ماهیت و روش، بخش قابلِ‌توجهی از مقالات مطالعه‌شده، دارای چارچوب تحلیلی استاندارد نبوده و فقط در بیشتر از ۸۰ درصد مقالات صرفاً به اسم روش توصیفی-تحلیلی اشاره شده‌است.

جدول۷. فراوانی روش تحقیق استفاده‌شده

روش‌های تحقیق براساس هدف	فراوانی	درصد
کاربردی	۲۲	۴۴/۸
توسعه‌ای	۲۷	۵۵/۱

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

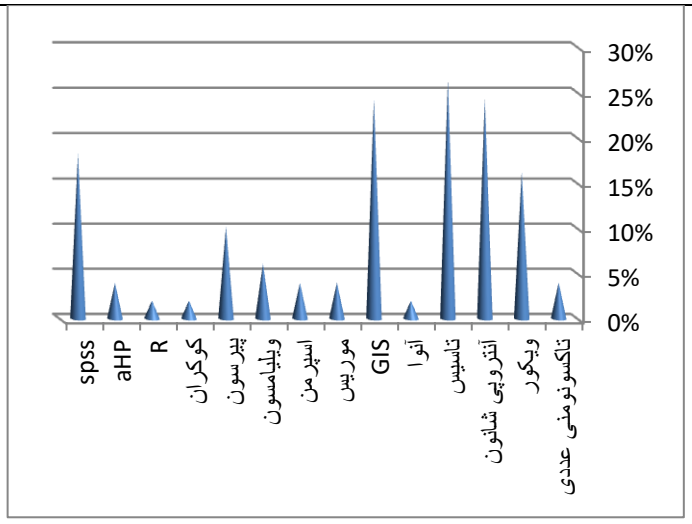
جدول ۸. طبقه‌بندی تحقیقات برمبنای ماهیت و روش

طبقه‌بندی تحقیقات	فراوانی	درصد فراوانی	نمودار
روش تحقیق توصیفی	۳	۶/۱	
توصیفی-تحلیلی	۴۱	۸۳/۶	
قیاسی-توصیفی	۱	۲	
تحلیلی	۲	۴	
تحلیل محتوی	۲	۴	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

با بررسی روش‌ها، مدل‌ها، ابزار و نرم‌افزارهای استفاده‌شده در تحلیل داده‌ها بیشترین سهم را روش تاتپسیس با ۲۶/۵ درصد به خود اختصاص داده و سهم نرم‌افزار ArcGIS بیشتر از سایر نرم‌افزارهای تحلیلی در پژوهش‌ها بوده‌است (جدول شمارهٔ ۹).

جدول ۹. ابزارها و نرم‌افزارهای تحلیل استفاده‌شده

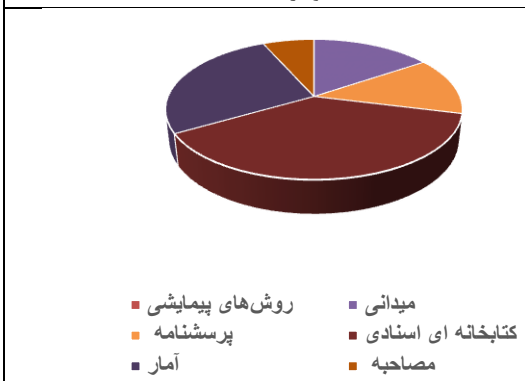
متغیرهای و ابزارهای تحلیل	تعداد	درصد	نمودار
تاکسونومنی عددی	۲	۴	
ویکور	۸	۱۶/۳	
آنتروپی شانون	۱۲	۲۴/۴	
تاسیس	۱۳	۳۶/۵	
آنوا	۱	۲	
GIS	۱۲	۲۴/۴	
موریس	۲	۴	
اسپرمن	۲	۴	
ویلیامسون	۳	۶/۱	
پیرسون	۵	۱۰/۲	
کوکران	۱	۲	
R	۱	۲	
AHP	۲	۴	
SPSS	۹	۱۸/۳	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

نظریهٔ پایهٔ پژوهش

در این بخش نظریات مطرح مورد بررسی قرار گرفتند و ۱۲ درصد مطالعات متأسفانه فاقد نظریهٔ پایه بودند و مقالاتی که نظریه داشتند، بیشتر صرفاً به معرفی یک نظریه پرداختند و بر پایهٔ آن نظریه انجام نگرفتند و بیشتر بر نظریات راولز و عدالت اجتماعی هاروی تکیه کردند (جدول شمارهٔ ۱۰).

جدول ۱۰. رویکرد نظری غالب پژوهش و انواع آن

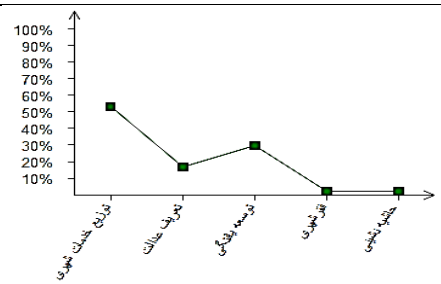
نظریه‌پرداز	فراوانی	درصد فراوانی	نمودار
راولز	۱۲	۲۴/۴	
هاروی	۱۶	۳۲/۶	
سن	۳	۶/۱	
لاک	۱	۲	
کانت	۲	۴	
نوزیک	۱	۲	
هابز	۱	۲	
هایک	۳	۶/۱	
لوفور	۱	۲	
فاینستاین	۳	۶/۱	
فاقد نظریه پایه	۶	۱۲/۲	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

محور پژوهش

محورهای مورد بررسی شامل توسعه‌یافتگی، توزیع خدمات شهری، حاشیه‌نشینی، فقر شهری و مفهوم عدالت بود که بیشترین سهم را توزیع خدمات شهری با ۵۵ درصد داشت و فقر شهری و حاشیه‌نشینی با ۲ درصد کمترین سهم را در مطالعات داشتند.

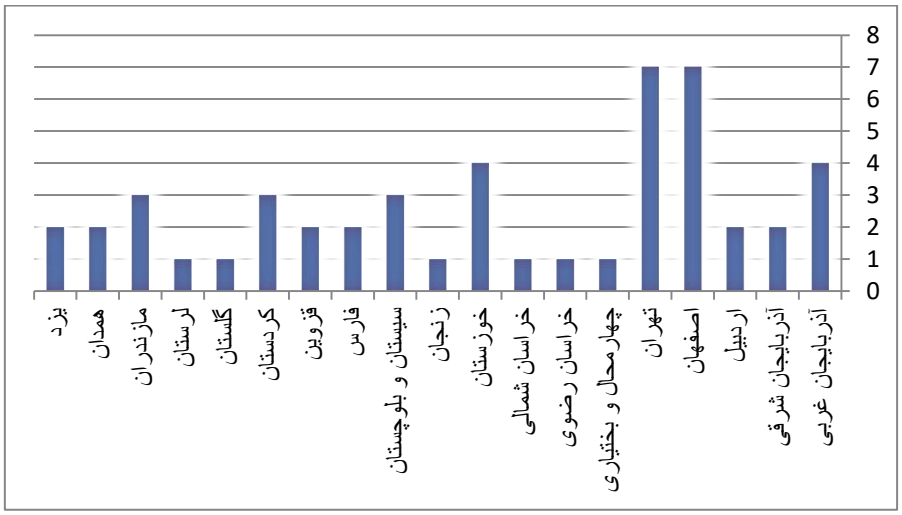
جدول ۱۱. محورهای پژوهش

کدها	فراوانی	درصد فراوانی	نمودار
توزیع خدمات شهری	۲۵	۵۱	
توسعه‌یافتگی	۱۴	۲۸/۵	
تعریف عدالت	۸	۱۶/۳	
فقر شهری	۱	۲	
حاشیه‌نشینی	۱	۲	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

پراکندگی جغرافیایی پژوهش‌های انجام‌گرفته

ازنظر پراکندگی جغرافیایی پژوهش، تهران و اصفهان بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده اند و نتایج در این دو کلان‌شهر نشان‌دهندهٔ وضعیت نامطلوب در آمار مربوط به عدالت فضایی است و در تعدادی از شهرها حتی یک مطالعه نیز صورت نگرفته است (نمودار شمارهٔ ۲).

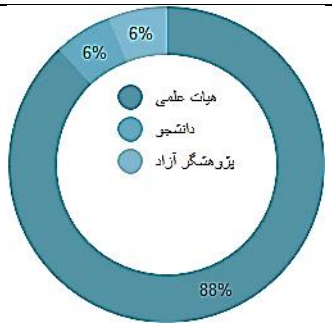
نمودار ۲. پراکندگی جغرافیایی پژوهش‌های انجام‌گرفته

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

وضعیت علمی نویسندکان

از نظر علمی ۸۸ درصد از نویسندگان اول مقالات اعضای هیئت علمی و ۶ درصد دانشجو و ۶ درصد هم پژوهشگر آزاد بودند؛ البته این امر تاحدودی به ضوابط موجود در دانشگاه‌ها بستگی دارد که نویسندهٔ اول مقاله علی‌رغم اینکه دانشجو است، باید با نام یکی از اساتید دانشگاه دارای رتبهٔ علمی مشخص شود، اما در کل حدود ۹۴ درصد مقالات زیرنظر اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها نوشته شده‌بود که سهم نسبتاً قابلِ‌قبولی از مشارکت استادان و دانشجویان را نشان می‌داد.

جدول ۱۲. اعتبار علمی نویسندگان (نویسندگان اول)

وضعیت علمی	فراوانی	درصد فراوانی	نمودار
هی‌ئت علمی	۴۶	۸۸	
دانشجو	۳	۶	
پژوهشگر آزاد	۳	۶	

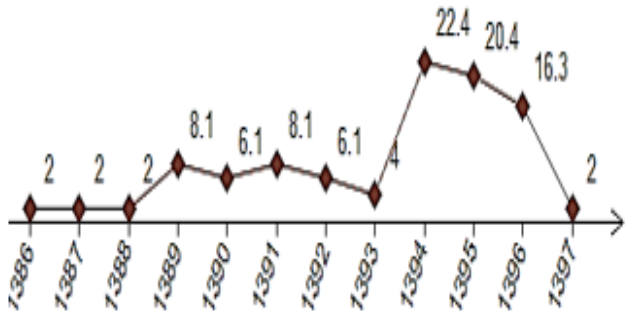
(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

دورهٔ زمانی آثار

هرچند که تعداد کارهای پژوهشی در حوزهٔ عدالت فضایی بسیار محدود بوده و سهم ناچیزی را در سال‌های مختلف به خود اختصاص داده‌است، اما همان‌طور که در جدول و نمودار شمارهٔ ۱۳ مشاهده می‌شود، سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ بیشترین مقاله را از نظر فراوانی در حوزهٔ عدالت فضایی به خود اختصاص دادند و کمترین مطالعات مربوط به سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۸۸ بود و به‌طورکلی سهم پژوهش‌های انجام‌شده در بازهٔ زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۷ تقریباًافزایشی بوده‌است.

جدول ۱۳. دورهٔ زمانی آثار

۹	فراوانی	درصد	نمودار
۱۳۸۶	۱	۲	
۱۳۸۷	۱	۲	
۱۳۸۸	۱	۲	
۱۳۸۹	۴	۸/۱	
۱۳۹۰	۲	۴	
۱۳۹۱	۴	۸/۱	
۱۳۹۲	۳	۶/۱	
۱۳۹۳	۲	۴	
۱۳۹۴	۱۱	۲۲/۴	
۱۳۹۵	۱۰	۲۰/۴	
۱۳۹۶	۸	۱۶/۳	
۱۳۹۷	۱	۲	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

نتایج حاصل از مقالات به تفکیک شهرهای بررسی‌شده

جدول۱۴. نتایج کلیدی به تفکیک شهرها

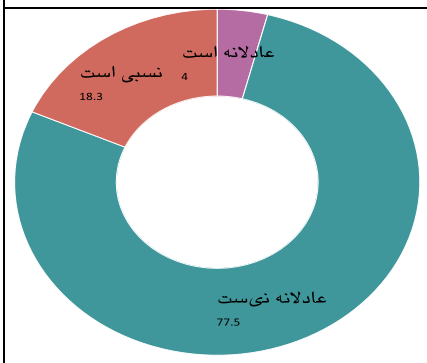
اردبیل	در رتبه‌بندی حوزه‌های شهری استان اردبیل از لحاظ میزان برخورداری از خدمات عمومی شهری شکاف عمیق میان حوزه‌ها در برخورداری از خدمات عمومی شهری وجود دارد و بین خدمات شهری و جمعیت شهرهای استان اردبیل رابطهٔ معنی‌داری وجود دارد.
اصفهان	عدم تعادل بین شهرستان‌های استان اصفهان در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سبب برهم‌خوردن نظم فضایی سکونتگاه‌ها و رشد شتابان و بی‌رویهٔ شهر اصفهان و انزوا و حاشیه‌ای‌شدن بسیاری از شهرستان‌های استان شده است که باعث نامتعادل‌شدن ساختار فضائی استان اصفهان بوده‌است. شهر اصفهان به سه قسمت مناطق شهری فروبرخوردار، نیمه‌برخوردار و برخوردار تقسیم شده و همگن‌نبودن مناطق و تقسیم‌بندی بدون قاعدهٔ مناطق شهری باعث شده که مناطق قرار گرفته در هر طبقه از نظم خاصی پیروی نکنند. همچنین پراکنش جمعیت در سطح مناطق شهر اصفهان متعادل نیست و این امر رابطه‌ای مستقیم با توزیع خدمات شهری دارد که باعث مهاجرت درون‌شهری شده‌است.
اهواز	کاربری‌هایی چون کاربری مسکونی، فضای سبز، مذهبی، بهداشتی-درمانی، صنعتی، اداری، تأسیسات و تجهیزات شهری در سطح شهر اهواز براساس الگوی کاملاً خوشه‌ای توزیع شده‌است؛ یعنی تجمع و تمرکز این کاربری‌ها عدالت‌محور نبوده و در نقاط خاصی از شهر تمرکز یافته‌اند. در ضمن تحلیل کاربری‌ها با شاخص ظرفیت و عدالت اجتماعی نشان از آشفتگی کمّی و کِیفی کاربری‌های مناطق هفت‌گانه اهواز دارد،.البته از نظر جغرافیایی توزیع امکانات و خدمات بهداشتی-درمانی متعادل و متوازن به‌نظر می‌رسد، اما از نظر جمعیتی نابرابر است.
بابل	مناطق این شهراز لحاظ‌میزان‌برخورداری‌از شاخص‌های‌منتخب‌توسعه‌متفاوت‌بوده‌است. نواحی‌مرکزی‌شهر از سطح‌توسعه‌یافتگی‌بیشتری نسبت‌به مناطق پیرامونی و نیمه‌پیرامونی برخوردار هستند و تفاوت معناداری میان ضریب توسعه در بین مناطق براساس طبقه‌بندی تراکم ساختمانی دیده می‌شود؛ به‌طوری‌که میانگین این ضریب در مناطق متراکم بیشتر از مناطق کم‌تراکم است.
مراغه	در رتبه‌بندی نواحی ازلحاظ میزان برخورداری از خدمات عمومی شهری برخورداری از خدمات عمومی شهری در چند ناحیه محدود از شهر است. یکپارچگی و به‌هم‌پیوستگی بین نواحی شهر مراغه را با مشکل مواجه کرده است و در نتیجه نواحی برخوردار دارای توان

	رشد بالایی بوده و بخش اعظمی از سطوح خدماتی را دارا هستند، درحالی‌که نواحی محروم به این نواحی وابسته بوده و باعث ایجاد شکاف اجتماعی و اقتصادی در نظام شهری شده‌است.
تهران	شهر تهران به سه قسمت مناطق شهری فروبرخوردار، نیمه‌برخوردار و برخوردار تقسیم شده‌است. نمود فضایی عدم تعادل محلی و منطقه‌ای در شهر تهران را می‌توان در شکل‌گیری محله‌های غنی و فقیر دید. ساکنان شهر تهران به شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی دسترسی نامناسب دارند و پتانسیل‌های زیست‌محیطی در بیشتر جاها از بین رفته است و توزیع فضای سبز ناعادلانه است. عدالت فضایی در پراکندگی خدمات شهری رعایت نشده‌است و حتی برخلاف تصور همگان که گمان می‌کنند مناطق جنوب شهر از خدمات شهری کمتری نسبت‌به مناطق شمال شهر برخوردارند تعدادی از مناطق جنوبی شهر در گروه‌های فرابهره‌مند و میان‌بهره‌مند قرار گرفته و این در حالی است که تعدادی از مناطق شمالی شهر تهران در گروه فروبهره‌مند جای دارند.
خراسان شمالی	خدمات حمل‌ونقل و ارتباطات به‌صورت متوازن در سطح استان توزیع نشده‌است و دلیل اصلی نابرابری فضایی به شکل‌گیری نظام مرکز پیرامونی و عدم توزیع بهینهٔ امکانات با توجه به جمعیت هر شهرستان بستگی دارد.
خرم‌آباد	شدت اختلاف بین محلات شهر زیاد و درنتیجه بیانگر عدم عدالت اجتماعی و وجود تباینات جغرافیایی-فضایی در شهر خرم‌آباد است و معیارهای مدّنظر در سطح شهر درجهت رسیدن به عدالت اجتماعی و فضایی رعایت نشده‌است.
زاهدان	توزیع خدمات عمومی در شهر زاهدان متعادل نبوده و در سال‌های اخیز نامتعادل‌تر شده‌است. ضریب اختلاف برای تمامی شاخص‌های مورد بررسی در سطح بالایی بوده که نابرابری شدیدی را مخصوصاً در توزیع سرانه‌های آموزشی در بین مناطق شهری تبیین می‌کند. همچنین در طی دههٔ اخیر، روند توزیع و سازمان‌یابی امکانات آموزشی در شهر زاهدان به سمت عدم تعادل و تمرکزگرایی در منطقهٔ دو و تشدید نابرابری‌ها و درنتیجه گسستگی بیشتر عدالت فضایی بین مناطق در جریان است.
زنجان	توزیع، پراکنش و سازمان‌یابی کاربری‌های خدماتی در شهر زنجان به‌صورت متمرکز و با عدم تعادل فضایی روبه‌رو بوده و همراه با آشفتگی و اختلاف فاحش کمی و کیفی در مناطق سه‌گانهٔ زنجان است.
سنندج	عدم انطباق بعضی از نواحی با حداقل سطح عدالت فضایی ازنظر شاخص‌های خدمات عمومی شهری دیده می‌شود و الگوی توزیع کاربری‌های خدماتی شهری به نفع گروه‌های مرفه‌تر جامعه است. با وجود عدم تعادل در توزیع فضایی شاخص‌ها در بین نواحی و همچنین وجود همبستگی مستقیم و معنادار بین سطح اقتصادی-اجتماعی، ساکنان نواحی با میزان برخورداری از کاربری‌های شهری و شاخص‌های کالبدی و نیز قرارگیری نواحی مرکزی شهری به‌عنوان قلب تپندهٔ شهر که موردِتوجه و استفادهٔ عموم شهروندان شهر است، در سطوح بسیار پایین توسعهٔ کالبدی، عدالت اجتماعی در ساختار فضایی شهر سنندج، به چشم نمی‌خورد.
فارس	بیشترین‌نابرابری در این شهرمربوط‌به‌شاخص‌کالبدی‌و زیرساختی‌است و با توجه به‌عوامل‌تمرکزجمعیت و دسترسی‌ها از نظرتوزیع فضایی‌خدمات، عدم‌تعادل و نابرابری وجود دارد که موجب‌تفاوت در سطح رفاه‌وکیفیت‌زندگی‌شهروندان‌هرکدام ازمحلات‌شهر شده‌است.
قزوین	ساکنان‌نواحی شهر قزوین‌به‌طور برابر به خدمات و امکانات شهری دسترسی‌ندارند که نشان از توزیع‌نامتعادل‌خدمات و امکانات‌در سطح شهر دارد. این‌نابرابری منجربه عدم‌عدالت فضایی در سطوح‌شهر قزوین شده‌است،اما دسترسی‌به امکانات اولیه‌تاحدی مطلوب بوده‌است.
کاشان	کاربری‌ها پراکنش فضایی مناسبی ندارند و تحلیل کاربری‌ها با شاخص‌های ظرفیت و عدالت اجتماعی حاکی از آشفتگی کمّی و کِیفی در کاربری‌های نواحی ده‌گانه دارد.
سنندج	با اینکه بعضی از مناطق به علت پایین‌بودن تراکم ناخالص جمعیتی و بالابودن سرانه‌های خدمات شهری وضعیت نسبتاً متعادلی دارد، اما نابرابری فضایی در برخورداری از کاربری‌های خدمات شهری در سطح بالایی وجود دارد.
گلستان	شهرهای استان گلستان از لحاظ سطح برخورداری یا عدم برخورداری از شاخص‌های توسعهٔ خدمات شهری متفاوت بوده‌است. شهر گرگان در تمرکز امکانات و زیرساخت‌ها سهم قابلِ‌توجهی را به خود اختصاص داده و با مرکزیت‌یابی جایگاهش را به‌عنوان شهر برتر استان تحکیم کرده‌است و میزان ارزش توسعه در شهرهای دیگر استان کمتر است.
مشهد	توزیع فضایی تسهیلات عمومی در مشهد براساس مدل دسترسی یکپارچه عادلانه نیست.
میاندوآب	وضعیت برتری محلاتی که خدمات عمومی نسبی دارند بیشتر متأثر از موقعیت آن‌ها در ساختار فضایی شهر است وگرنه سایر مناطق در وضعیت نامطلوبی به‌سر می‌برند.
مهاباد	با توجه به شکاف عمیق موجود بین نواحی شهری در شاخص کالبدی، می‌توان گفت که عامل مسئله‌ساز و دارای اولویت در ناهمگونی ساختار فضایی شهر مهاباد، عامل کالبدی و در رأس آن‌ها تأسیسات و خدمات شهری است که ریشهٔ این ضعف در نحوهٔ تدوین و تحقق طرح‌های توسعهٔ شهری است.
همدان	شکاف عمیقی بین شهرهای این استان از لحاظ برخورداری از خدمات شهری وجود دارد؛ به‌ترتیبی که شهر همدان از نظر برخورداری از خدمات نسبتاً وضعیت بهتری دارد و الگوی حاکم بر ساختار فضایی استان همدان الگوی مرکز پیرامون است و اکثر شهرستان‌های این استان در وضعیت محروم قرار دارند.
یزد	بعضی از نواحی تفاوت‌های چشم‌گیری بین توزیع جمعیت و خدمات دیده می‌شود که نشان‌دهندهٔ عدم سازگاری بین شاخص‌های مورد بررسی است

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

با بررسی‌های به‌دست‌آمده از نتایج مقالات، مشخص شد که ۷۷/۵ درصد از مناطق بررسی‌شده توسط پژوهشگران فاقد عدالت فضایی بودند و فقط در ۴ درصد از مناطق جغرافیایی مورد بررسی توزیع خدمات شهری عادلانه صورت گرفته بود.

جدول ۱۵. درصد فراوانی نتایج به‌دست‌آمده

نتایج	فراوانی	درصد فراوانی	نمودار
عادلانه است	۲	۴	
عادلانه نیست	۳۸	۷۷/۵	
نسبی است	۹	۸۸/۳	

(منبع: نویسندگان، ۱۳۹۷)

نتیجه‌گیری

امروزه تحقق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر از مهم‌ترین نیازهای جوامع بشری است که عدم توجه به این اصل مهم، نابرابری‌های عمیقی در جامعه به‌وجود خواهد آورد و تحقق آن نیز درنهایت به رضایت شهروندان از محیط زندگی خود منجر شده و به ثبات سیاسی و اقتدار ملی کمک شایانی خواهد کرد. یکی از عوامل تأثیرگذار بر مهاجرت‌ها و جابه‌جایی‌های درون‌شهری، توزیع خدمات شهری است که اگر توزیع خدمات شهری متناسب با نیازهای مناطق، کاربری‌های توزیع‌شده و فضاهای شهری مورد استفاده شهروندان نباشد، خود می‌تواند باعث افزایش تراکم جمعیت در مناطق دیگر شود. این تحقیق بنا بر انجام نمونه‌گیری نبوده و تلاش محقق به بررسی کل جامعهٔ آماری بوده‌است؛ بنابراین اهتمام محقق بر مطالعه و گردآوری اطلاعات موردِنیاز برای تلخیص و نتیجه‌گیری مناسب از تمامی مطالعات موجود به روش فراتحلیل بوده‌است و با هدف معرفی روش فراتحلیل به منزلهٔ ابزاری برای تجمیع و پردازش مجدد یافته‌ها و بررسی قابلیت آن در ارزیابی پژوهش‌های حوزهٔ شهرسازی انجام شد. فراتحلیل به پژوهشگر این امکان را می‌دهد که در مقایسه با انجام پژوهش با یک روش، به شناختی بیشتر از پدیده‌ها برسد، زیرا با ترکیب مطالعات انجام‌شده، نتیجه‌گیری کلی حاصل می‌شود. در مقالهٔ حاضر براساس کلیدواژه‌های مرتبط با عدالت فضایی و براساس فرضیه‌های پژوهش و با توجه به پروتکل پژوهش، ۴۹ مطالعه که دارای شرایط علمی و روش‌شناختی مناسب بودند، برای ورود به فراتحلیل انتخاب شدند که از حیث کمّی ناچیز بودند و این موضوع نشان می‌دهد **که** پژوهشگران توجه چندانی به بحث‌های عدالت در شهر نداشتند. نگاشت مفهومی نشان می‌دهد که از منظر روش‌شناسی بیشترین تحقیقات با روش اسنادی، کتابخانه‌ای و به‌صورت توصیفی-تحلیلی انجام شده‌است و نیاز به تحقیقات میدانی و کِیفی بیشتری در زمینهٔ عدالت فضایی احساس می‌شود.

با توجه به اینکه در این مقاله فقط مطالعاتی که در داخل کشور صورت گرفته بررسی شده، پراکندگی تعداد مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که بیشترین مطالعات مربوط به شهرهای بزرگی چون تهران و اصفهان است. همچنین بررسی‌ها نشان داد که محل تولد نویسندگان، دسترسی مناسب به آمار یا نمونه‌ها و یا دانشگاه محل تحصیل، بیشتر از نیازسنجی منطقه مورد مطالعه از عوامل کلیدی برای انجام تحقیق در نمونه‌های موردی به حساب می‌آید. با بررسی‌های به‌دست‌آمده از نتایج مقالات مشخص شد که در اکثر مناطق بررسی‌شده توزیع خدمات عمومی شهری به‌صورت عادلانه صورت نگرفته است و با وجود اهمیت بسیار زیاد بحث عدالت فضایی در شهر و تأثیرگذاری بسیار زیاد آن از یک‌سو و مبتلابودن تقریباً همهٔ کلان‌شهرهای ایران به مسائل ناشی از عدم تعادل‌های فضایی از سوی دیگر، متأسفانه این مسئله در میان جامعهٔ علمی اعم‌از مراکز دانشگاهی و پژوهشی فعال در مطالعات شهری، در اولویت مطالعات و تحقیقاتی قرار ندارد. مطالعات نشان داد که تفاوت‌های چشم‌گیری بین توزیع جمعیت و خدمات در اکثر مناطق وجود دارد که می‌تواند نشان‌دهندهٔ عدم سازگاری بین شاخص‌های مورد بررسی باشد. بعضی مناطق به‌علت پایین‌بودن تراکم ناخالص جمعیتی و بالابودن سرانه‌های خدمات شهری وضعیت نسبتاً متعادلی دارد، اما نابرابری فضایی در برخورداری از کاربری‌های خدمات شهری در بیشتر مناطق در سطح بالایی وجود دارد، البته هرچه تعداد مطالعات به‌کارگرفته‌شده بیشتر باشد، روایی بیرونی فراتحلیل بیشتر خواهد بود؛ بنابراین با افزایش تعداد مطالعات، قطعاً نتایج دیگری رقم خواهد خورد.

درنهایت با توجه به کمیت و کیفیت مقالات علمی و پژوهشی در این عرصه و با توجه به یافته‌های تحقیق، برخی از نواقص تحقیقات مرورشده در زمینهٔ سنجش عدالت فضایی به این شرح است:

بیش از ۸۰ درصد از پژوهش‌ها فاقد فرضیه یا سؤال تحقیق بودند و بیشتر از پیشینهٔ تجربی متغیرهایی را استخراج و آن را درقالب فرضیه مطرح کرده‌اند که موجب‌شده تا تحقیقات دچار ضعف نظری شوند.

از منظر ماهیت و روش، بخش قابلِ‌توجهی از مقالات مطالعه‌شده، دارای چارچوب تحلیلی استاندارد نبوده و فقط در بیشتر از ۸۰ درصد از مقالات، صرفاً به اسم روش توصیفی-تحلیلی اشاره شده‌است.

در بخش نظریات مطرح موردبررسی مشخص شد که ۱۲ درصد از مطالعات متأسفانه فاقد نظریهٔ پایه بودند و مقالاتی که نظریه داشتند بیشتر صرفاً به معرفی یک نظریه پرداختند و برپایه آن نظریه، انجام نگرفتند.

همچنین با توجه به سیاست مجلات علمی-پژوهشی در جذب مقالات کاربردی با اینکه بیشتر مقالات از نوعی شناخت و تحلیل در قلمرو مورد مطالعه استفاده کردند. اهداف نوشته‌شده در اکثر مقالات مورد بررسی اهداف کاربردی بوده که باعث تجمع این‌گونه مقالات در این نشریات است. از طرفی بیشترین محور مورد بررسی در مقالات مربوط به نحوهٔ توزیع عادلانهٔ خدمات شهری بوده‌است و توجه به توسعه‌یافتگی، حاشیه‌نشینی و فقر شهری می‌تواند برای پژوهش‌های آتی مفید باشد.

منابع

آثار، شکراله؛ جلال‌پور، شیلا؛ ایوبی، فاطمه؛ رحمانی، محمدرضا؛ رضائیان، محسن. (۱۳۹۵). پریزما؛ موارد ترجیحی در گزارش مقالات مروری منظم و فراتحلیل‌ها، مجلهٔ دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان.صاحب امتیاز: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی‌رفسنجان، دورهٔ‌پانزدهم، شمارهٔ۱، صص ۸۰-۶۳.

ابدالی، یعقوب؛ پوراحمد، احمد؛ خندان، اسحاق. (۱۳۹۷). فراتحلیلی بر پژوهش‌های وقف در شهرهای ایرانی-اسلامی،

جغرافیا و روابط انسانی، صاحب امیاز، آنیژ عزمی، دورهٔ اول، شمارهٔ ۱، صص ۱۸۶-۱۹۷.

بمانیان،محمدرضا؛ ابافت یگانه؛منصور و نادری، سید مجید.(۱۳۸۷). ارزیابی کمی و کیفی نشریه های هنرهای زیبا طی دوره ۱۲ ساله، نشریه هنرهای زیبا، صاحب امتیاز: پردیس هنرهای‌زیبادانشگاه تهران، شماره ۳۵، صص صص ۱۴۵-۱۳۵.

رازقی‌اصل، سینا؛ زهرا، رستمی؛ زیبایی، نیکو. (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای مقالات بین‌المللی طراحی شهری طی دورهٔ ۸ ساله (۲۰۱۲-۲۰۱۵) میلادی، موضوع و روش‌های پژوهش، هویت شهر،صاحب امتیاز : دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، سال نهم، شماره ۲۴، صص ۷۹-۸۶.

رضایی‌منش، بهروز؛ عباس‌پور، جعفر. (۱۳۹۴). فراتحلیل ارتباط میان کیفیت زندگی کاری و تعهد سازمانی، فصلنامهٔ علمی-پژوهشی مطالعات مدیریت بهبود و تحول،صاحب امتیاز: دانشگاه علامه طباطبایی، سال بیست‌وچهارم، شمارهٔ ۷۸، صص ۸۸-۶۵.

شجاع، سعیده؛ پورجعفر، محمدرضا و طبیبیان، منوچهر. (۱۳۹۸). فراتحلیل رابطهٔ فرم شهر و انرژی: مروروری بر رویکردها، روش‌ها مقیاس‌ها و متغیرها، فصلنامهٔ دانش شهرسازی، صاحب امتیاز: دانشگاه گیلان، دورهٔ ۳، شمارهٔ ۱، صص ۱۰۷-۸۵.

شفیعا، سعید؛ شفیعا، محمدعلی؛ کاظمیان، غلامرضا. (۱۳۹۲). فراتحلیل روش و نتایج پژوهش‌های کیفیت زندگی شهری در ایران، جامعه‌شناسی کاربردی، صاحب امتیاز: دانشگاه اصفهان، دورهٔ ۲۴، شمارهٔ ۲، صص ۲۱-۴۰.

عباسی ورکی، الهام؛ توکلی‌نیا، جمیله؛ سجادی، ژیلا؛ صرافی، مظفر. (۱۳۹۷). فراتحلیل کِیفی از مقالات علمی ناظر بر شهر-منطقه، پژوهش‌های دانش زمین. دورهٔ ۹، شمارهٔ ۲۶، صص ۲۲۰-۲۰۱.

قلعه نوعی، محمود؛ زمانی، بهادر؛ پیمانفر، سپیده. (۱۳۹۶). فراتحلیل مطالعات دلبستگی به مکان، فصلنامهٔ مدیریت شهری، صاحب امتیاز: سازمان شهرداریها و دهیاری های کشور، دورهٔ ۱۶، شمارهٔ ۳، صص ۹۷-۸۷.

قربانی‌زاده، وجه‌اله. (۱۳۹۳). راهنمایی کاربردی فراتحلیل با نرم‌افزار CMA، تهران: نشر جامعه‌شناسان، چاپ اول.

کرکه‌آبادی، زینب؛ تدینی، معصومه؛ الماسی‌مفیدی، حسین. (۱۳۹۳) .بررسی و ارزیابی نحوهٔ توزیع خدمات شهری ازمنظر عدالت فضایی (نمونهٔ موردی: شهر بومهن)، فصلنامهٔ مدیریت شهری، صاحب امتیاز: سازمان شهرداریها و دهیاری های کشور ، دورهٔ ۱۳، شمارهٔ ۳۶، صص ۲۴۷-۲۶۸.

Adriana A. Zuniga-Teran 1,2, and Andrea K. Gerlak (2019) A Multidisciplinary Approach to Analyzing Questions of Justice Issues in Urban Greenspace, sustainability. 11(11),pp 1-22.

Athari, Kamal (2008), Justice in space, Journal Haft shar. 9(10), PP 25-32.

Dufaux, Frédéric; Gervais-Lambony, Philippe; Lehman-Frisch, Sonia & Moreau, Sophie (2009), Avis de naissance, justice spatiale , spatial justice, 1(6),,pp-1-50.

Ernest Uwayezu and Walter T. de Vries (2018) ,Indicators for Measuring Spatial Justice and Land Tenure Security for Poor and Low Income Urban Dwellers, Land, 7(84) ,pp 1-34.

Fainstein, S .(2010). "The just city. Ithaca",Cornell University Press, First Edition.

Harvey.D.(1973). Social justice and the city Edward" Arnold London .

Langford, M. Higgs, G. Radcliffe, J& While, S. (2008). "Urban Population Distntution Models and Service Accessibility Estimation", Compuers Environment and Urban System.32(1), 66-80.

.Liao, Chin-hsien, chang Hsueh-Sheng, ko-wan Tsou (2009), Explore the spatial equity of urban public facility allocation based on sustainable development, real corp, Department of Urban Planning, National Cheng Kung University, 22(25), pp 137-145.

Martenz, Javier (2009) The use of GIS and Indicatirs to Monitor Iintra- Urban Inequalities, A case Study in Rosario, Argentina, Habitate International, 33(1), PP:387-396.

Meng, Qingmin (2018). Fracking equity: A spatial justice analysis prototype, Land Use Policy, volum 70(1) ,pp 10-15.

Marcuse, P. (2009). "Postscript Beyond the Just City to the Right to the City in Searching for the Just City", Routledge, New York: Routledge, New York. First Edition.

PRISMA Transparent reporting of systematic reviews and meta-analysis. Available on

http://www.prisma-statement.org. Accessed at 11/05/2015.

Sriroop, C& Mimi, R. (2017), "Rural-urban spatial inequality in water and sanitation facilities in India: A cross-sectional study from household to national level", Applied Geography, 85(1) , 27-38.

Soja, EW. (2010). "Seeking Spatial Justice (Globalization and Community)", Minneapolis: University of Minnesota Press Minneapolis. First Edition.

Williams, Miriam (2016), Care-full Justice in the City. Antipode, 49(3):pp 821-839.

Young, I M. (1990). "Justice and the politics of difference", Princeton: Princeton University Press. First Edition.